

## ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

## Η ποιητική της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας

**Σ**την επίλεκτη βιβλιοθήκη του ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ, προστίθεται ένα ακόμα εξαιρετικό έργο, γραμμένο από τον ΔΑΝΙΗΛ Ι. ΙΑΚΩΒ, καθηγητή της αρχαίας ελληνικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Τα δοκίμια που συνθέτουν τις σελίδες του βιβλίου επιχειρούν ν' απαντήσουν σε τρία συναφή ερωτήματα.

Ποιά είναι η προέλευση της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας;

Το ερώτημα αυτό, γίνεται κρίσιμο, αν συσχετισθεί με την οπτική γωνία του έπους και της λυρικής ποίησης, που αποδίδουν στη Μούσα - και αυτό σημαίνει στην θεϊκή καταγωγή της ποίησης - σημαντικό μερίδιο της ποιητικής δημιουργίας. Αν αναλογισθούμε, ότι η τραγωδία είναι κατά τον ορισμό της Ποιητικής του Αριστοτέλη, μίμηση πράξης, αναπαράσταση δηλαδή των πράξεων και των παθημάτων ηρώων, που ανήκουν, κατά κανόνα, στον απώτερο μυθικό παρελθόν, καθώς και ότι, για να γίνει αυτή η αναπαράσταση, είναι απαραίτητη η θεατρική ψευδαίσθηση, η είσοδος στον πλασματικό κόσμο και τα βιώματα άλλων, τότε καταλαβαίνουμε ότι τα περιθώρια για μαρτυρίες εσωτερικής ποιητικής είναι περίπου ανύπαρκτα, αφού σε αντίθετη περίπτωση υπάρχει ο κίνδυνος να διασπαστεί η θεατρική ψευδαίσθηση.

**Ε**κτός τούτου, η χρήση της γραφής και η πολυπλοκότερη διαδικασία στη σύνθεση μιας τραγωδίας, σύνθεση που προϋποθέτει όχι μόνο την καλή γνώση της μυθολογικής παράδοσης αλλά και το διάλογο με τα προγενέστερα λογοτεχνικά είδη, καθώς και με τους παλαιότερους ομοτέχνους, και τις θεατρικές συμβάσεις, δεν ευνοούν αναφορές στη Μούσα, ή σε κάποια άλλη θεότητα, όπως τον Διόνυσο, στα πλαίσια των εορταστικών εκδη-

λώσεων του οποίου εντασσόταν η αρχαία τραγωδία.

Η διαπίστωση αυτή οδηγεί στο δεύτερο ερώτημα: Αφού η σύνθεση μιας τραγωδίας δεν εξαρτάται από κάποια θεότητα, από πού αντλεί τότε, το θεατρικό είδος, την αξιοπιστία και την εγκυρότητά του; Κατά πρώτο λόγο, από την ισχύ της ίδιας της μυθολογικής παράδοσης, την οποία δεν αμφισβητεί ούτε ο Ευριπίδης, παρά το ότι αυτός φαίνεται να προτείνει μια πιο εκλεπτυσμένη και πιο καθαρή σύλληψη του θείου. Η πρότασή του, πάντως, γίνεται με τόσο φυσικό και διακριτικό τρόπο, και τόσο αβίαστα ενταγμένη και υποταγμένη στη γενικότερη πλοκή, ώστε δεν προσλαμβάνει τη μορφή ενός διδακτικού CREDO ή ενός επαναστατικού φιλοσοφικού συστήματος, που απειλεί να υπονομεύσει ή ακόμα και να ανατρέψει το παραδοσιακό θρησκευτικό οικοδόμημα.

**Μ**ια άλλη πηγή σύνδεσης του δράματος με την αλήθεια, είναι η σχέση του με την πολιτική, κοινωνική και πνευματική επικαιρότητα της εποχής του ποιητή, σχέση, βέβαια, έμμεση και υπαινικτική, η οποία, τονίζει ο συγγραφέας του πονήματος, ότι μπορεί να εντοπισθεί με τη βοήθεια κάποιων αναχρονισμών ή ορισμένων ιδεών, που αφορούν σύγχρονα κοινωνικοπολιτικά και πνευματικά ζητήματα. Μ' αυτόν τον τρόπο διεισδύουν στο δράμα, πλάγια, η ιστορική πραγματικότητα, κυρίως ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, καθώς και οι επίκαιρες πνευματικές αναζητήσεις, όπως η συζήτηση για τη φύση της αλήθειας και του δικαίου στο πλαίσιο της σοφιστικής κίνησης.

Η σχέση αυτή, με τη σύγχρονη πραγματικότητα, οδηγεί φυσιολογικά στο τρίτο ερώτημα: Πώς επιδιώκει η αρχαία τραγωδία ν' ασκήσει επίδραση πάνω στο κοινό της; Δηλαδή, ποια είναι η αποτελεσματικότητά της; Αποφεύγοντας τον άγονο βερμπάλι-

σμό, την δυναμική επίδειξη και τον αφόρητο διδακτισμό, και διεγείροντας, με τη βοήθεια της φαντασίας, τον έλεον και τον φόβον, η τραγωδία γίνεται καλός αγωγός ανθρωπογνωσίας, που οδηγεί σε καλύτερη επικοινωνία και στενότερη αλληλεγγύη των ανθρώπων, μεταξύ τους, αφού ο πόνος και η δυστυχία, που παριστάνονται στο έργο, αποδεικνύονται ειδοποιά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φύσης και ενδέχεται να πλήξουν, με την ίδια ή παρεμφερή μορφή, και τον ίδιο το θεατή.

**Τ**ο τελευταίο δοκίμιο, που ακολουθεί, πραγματεύεται μακροσκοπικά το πλέον σύνθετο και πλούσιο σε επιπτώσεις θεωρητικό σύγγραμμα της αρχαιότητας: την «Ποιητική» του Αριστοτέλη. Το φιλοσοφικό αυτό έργο αποτελεί, όπως είναι γνωστό, την εκτενέστερη και συστηματικότερη πραγματεία από τη σκοπιά της θεωρίας της λογοτεχνίας και ταυτόχρονα, τη σημαντικότερη και πληρέστερη εξωτερική μαρτυρία για την ιστορία, τον τρόπο σύνδεσης και την αποτελεσματικότητα του τραγικού είδους. Οι μεταφράσεις, που παρατίθενται, για την διευκόλυνση του αναγνώστη, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, προέρχονται από καθιερωμένες νεοελληνικές αποδόσεις αρχαίων κειμένων, που έχουν, όμως, ενδεικτικό χαρακτήρα, με την έννοια, ότι σε μερικά προβληματικά χωρία αποτυπώνουν το γενικό νόημα και δεν αντιμετωπίζουν τις ερμηνευτικές δυσκολίες.

**Ο** αναγνώστης διαπιστώνει, ότι από τις ακόλουθες σελίδες απουσιάζει η πραγματική δύο σημαντικών κεφαλαίων: της ποιητικής της κωμωδίας και της μαρτυρίας του Αριστοφάνη - κυρίως των Βατράχων - για την ποίηση του Αισχύλου και του Ευριπίδη. Η συμπλοκή κωμικών υπερβολών και ευτράπελων εννοιών, με θεωρητικές απόψεις για τη λογοτεχνία, καθώς και η επιλεκτική και α-

ποσπασματική πραγμάτωση των σχετικών θεμάτων, δεν ευνοεί τη συζήτηση των θέσεων του μεγάλου κωμικού, στο πλαίσιο του παρόντος. Το ποιητικό φαινόμενο, πολύ πριν γίνει αντικείμενο στοχασμού ρητορικού ή φιλοσοφικού και κρυσταλλωθεί, τελικά, στην πρώτη συστηματική πραγματεία της αρχαιότητας, για τη θεωρία και την κριτική της λογοτεχνίας, στην «Ποιητική» του Αριστοτέλη, είχε προκαλέσει ζωηρό ενδιαφέρον των ίδιων των ποιητών, που σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, εκφράζουν στα έργα τους σκέψεις και απόψεις για την ποίηση και την αξία της.

Ο Όμηρος, παρουσιάζοντας τον Δημόδοκο, στην αυλή των Φαίακων, να τέρπει τους συνδαιτυμόνες του βασιλέα Αλκίνοου, προσφέρει ζωντανή εικόνα για την κοινωνική θέση, και τη λειτουργία του τραγουδιστή, καθώς και για την αποτελεσματικότητα της ποίησης. Από την άλλη, οι πλαστές αλλά αληθοφανείς αφηγήσεις του Οδυσσέα, δείχνουν με σαφήνεια ότι ο Όμηρος έχει συναίσθηση του πλασματικού χαρακτήρα της λογοτεχνίας, έστω και αν αυτή ανάγεται στις Μούσες.

**Μ**ε τα Ομηρικά έπη τίθεται ένα τρίπτυχο ερώτημα, που σχολιάζεται και εξετάζεται επιστημονικά από το συγγραφέα: η καταγωγή της ποίησης, το περιεχόμενό της σε σχέση με το δίπολο αλήθεια - ψεύδος και τέλος, η «αντίδρασή» της στον δέκτη. Στο ερώτημα αυτό θα μπορούσε κανείς να απαντήσει παρακολουθώντας την αρχαία ελληνική τραγωδία και λογοτεχνία, από τον Όμηρο ως τους ποιητές των ελληνικών χρόνων. Επειδή, όμως, το φιλόδοξο αυτό σχέδιο μιας εσωτερικής ποιητικής, δύσκολα θα μπορούσε να το αναλάβει ένας και μόνον ερευνητής, το βιβλίο αυτό περιορίζεται στην αρχαία ελληνική τραγωδία.

ΠΕΡΣΕΥΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ